

มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิของจำเลยผู้บริสุทธิ์

Legal Measures to Protect the Rights of the Innocent Defendant

ชัช วงษ์วิฑิต*

บทคัดย่อ

ความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของรัฐ อาจเกิดขึ้นได้ เสมอ แม้ว่าจะมีบทบัญญัติของกฎหมายที่กำหนดวิธีดำเนินกระบวนการเอาไว้อย่างรอบคอบและรัดกุมแล้วก็ตาม แต่หากผู้บริสุทธิ์ต้องถูกนำเข้ามาสู่กระบวนการยุติธรรมโดยปราศจากการกลั่นกรองคดีที่มีประสิทธิภาพ ก็ย่อมส่งผลให้เกิดความเสียหายอย่างใหญ่หลวงต่อจำเลยผู้บริสุทธิ์ รวมทั้งบุคคลที่เกี่ยวข้องกับจำเลยผู้บริสุทธิ์ ย่อมได้รับความทุกข์ทรมานพร้อมไปกับการสูญเสียอิสรภาพ ชื่อเสียง การเงิน สุขภาพจิต รวมทั้งบุคคลที่เกี่ยวข้องย่อมได้รับผลกระทบไปด้วย รัฐจึงต้องมีหน้าที่เข้ามาดูแล เพื่อเยียวยาต่อความเสียหายที่เกิดขึ้น ทำให้มีกฎหมายที่นำมาเพื่อใช้แก้ไขเยียวยาความผิดพลาดขึ้น อันได้แก่ การรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ หรือการจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยผู้บริสุทธิ์ในคดีอาญา

ในส่วนของการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นใหม่นั้น เป็นวิธีการแก้ไขผลของคำพิพากษาที่ถึงที่สุดแล้ว ที่ให้ลงโทษแก่จำเลยผู้บริสุทธิ์ หากศาลเห็นว่าบุคคลผู้ต้องรับโทษอาญาโดยคำพิพากษาถึงที่สุดในคดีเดิม มิได้กระทำความผิด ก็ให้ศาลพิพากษายกคำพิพากษาเดิม และพิพากษาว่าบุคคลนั้นมิได้กระทำความผิด ส่วนการชดเชยค่าทดแทนและค่าใช้จ่าย

แก่จำเลยในคดีอาญานั้น เป็นมาตรการชดเชยเยียวยาให้แก่ผู้บริสุทธิ์ในรูปของตัวเงินเป็นหลัก และต้องเป็นเหตุในลักษณะคดีที่กฎหมายกำหนดเท่านั้น

การเยียวยาความเสียหายให้แก่จำเลยผู้บริสุทธิ์โดยอาศัยกฎหมายทั้งสองฉบับดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่าเป็นหลักประกันในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของจำเลย ผู้บริสุทธิ์ เพียงแต่ว่าการเยียวยาความเสียหายนั้น ทำอย่างไรจึงจะทำให้จำเลยผู้บริสุทธิ์ สามารถกลับคืนสู่สถานะเดิมหรือใกล้เคียงสถานะเดิมให้มากที่สุด และต้องสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในปัจจุบันด้วย

คำสำคัญ: คุ้มครองสิทธิ จำเลยผู้บริสุทธิ์ มาตรการทางกฎหมาย

Abstract

Guilt in criminal justice processes of state may happen, although we have positive law that determined process management method with prudently and concisely, but the innocence had to lead in the justice process without case selecting out efficiency

*อาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยปทุมธานี

that happened large damages to innocent defendants. As well as personnel who is according to innocent defendants with suffering along with loss of freedom, prestige, financial, mental health including the person who related with the effect. The duties of government have to responsible for take care to damage that happened. The law was used to remedy such as reopening a case or compensation and expenses for innocent defendants in criminal cases.

Since reopening a case was the remedial measure of final judgment, and then published to innocent defendants. In the event of the court was considered that persons who have been convicted by a final judgment in a criminal case against the former, not culpability that the court will dismiss precedent and judge that persons commit an offense. By the compensation and expenses of the defendants in that criminal case was a remedial measure for innocents in monetary and has to the cause of quality of case that laws and regulations only.

Remedy legal for innocent defendants by both the law that rights protection and freedom of innocent defendants nevertheless remedy legal, how could innocent defendants return to status quo or correlate the status quo as possible and in according to real condition in the current.

Keywords: protect the rights, the innocent defendant, Legal measures

บทนำ

การอำนวยความสะดวกยุติธรรมให้กับประชาชนของภาครัฐมีอยู่ 2 ประการด้วยกัน ประการแรก คือ การช่วยเหลือประชาชนให้เข้าถึงความยุติธรรมและประการที่สอง คือการเยียวยาให้กับผู้เสียหาย และจำเลยที่ถูกยกฟ้อง แม้ว่าจะมีบทบัญญัติของกฎหมายที่กำหนดวิธีดำเนินการเอาไว้อย่างรอบคอบและรัดกุมแล้วก็ตาม แต่หากผู้บริสุทธิ์ต้องถูกนำเข้ามาสู่กระบวนการยุติธรรมโดยปราศจากการกลั่นกรองคดีที่มีประสิทธิภาพก็ย่อมส่งผลให้เกิดความเสียหายอย่างใหญ่หลวงต่อจำเลยผู้บริสุทธิ์ รวมทั้งบุคคลที่เกี่ยวข้องกับจำเลยผู้บริสุทธิ์ย่อมได้รับความทุกข์ทรมานพร้อมไปกับการสูญเสียอิสรภาพ รวมทั้งส่งผลกระทบต่อทางด้านจิตใจ ด้านชื่อเสียงต้องได้รับความอับอายและสูญเสียความเชื่อถือในสังคม และอาจได้รับความเสียหายทางด้านเศรษฐกิจการเงินในครอบครัวอีกด้วย หลายครอบครัวต้องแตกสลายเนื่องจากหัวหน้าครอบครัวหรือสมาชิกที่เป็นเสาหลักของครอบครัวต้องถูกจองจำระหว่างการพิจารณาคดีเป็นเวลานานกลายเป็นปัญหาและภาระของสังคม (สมชาย หอมลออ, 2554, หน้า 2) ซึ่งคดีลักษณะนี้มีเป็นจำนวนมากมาที่อาจทำให้ภาพของกระบวนการยุติธรรมในสายตาของผู้คนทั่วไปมองว่าน่าจะมีปัญหาในด้านหลักความยุติธรรมหรือไม่

หากดูตามหลักสิทธิมนุษยชนแล้วนั้น “มนุษย์ทั้งหลายเกิดมามีอิสระและเสมอภาคกันในเกียรติศักดิ์และสิทธิต่างล้วนมีเหตุผลและมโนธรรมและควรปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนารมณ์แห่งภราดรภาพ” (ข้อ 1. ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งองค์การสหประชาชาติ) ซึ่งมนุษย์ได้ยอมสละหรือจำกัดสิทธิเสรีภาพของตน เพื่อสร้างสังคมและรัฐเพื่อประกันว่าสิทธิมนุษยชนของตนจะได้รับการปกป้อง และส่งเสริมโดยรัฐ ในการพิจารณา

คุณค่าของ ความเป็นมนุษย์นั้น สามารถที่จะพิจารณาที่ เนื้อหาในการปฏิบัติว่า หากมาตรฐานที่ใช้ในการปฏิบัติต่อผู้ถูกละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้น ได้ถูกนำมาเป็นมาตรฐานในการปฏิบัติต่อบุคคลอื่นเป็นการทั่วไป หรือถูกนำมาเป็นมาตรฐานในการปฏิบัติต่อตัวเองแล้ว จะสามารถยอมรับได้หรือไม่ อาจกล่าวได้ว่าความหมายของ “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ในแง่มุมทางวัฒนธรรมและกฎหมาย เป็นกระบวนการในทางความคิดที่พัฒนา มาจากศีลธรรมและจิตใจที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ ซึ่งก่อให้เกิดความเป็นเอกภาพที่อยู่เหนือตัวบุคคลเหนือ เรื่องส่วนบุคคลใดๆ เป็นส่วนประกอบพิเศษที่อยู่ในตัวมนุษย์โดยธรรมชาติ เป็นศีลธรรมขั้นสูง และ เป็นหลักประกันในการดำเนินชีวิตของสมาชิกในสังคม ดังนั้น รัฐจึงมีหน้าที่ในการปกป้องคุ้มครอง และส่งเสริมสิทธิมนุษยชนของคนทุกคน โดยไม่เลือกปฏิบัติไม่ว่าด้วยเหตุหรือบนพื้นฐานใดๆ โดยรัฐจะต้องใช้มาตรการทางนโยบาย และกฎหมายที่เที่ยงธรรมและได้ผลเพื่อการดังกล่าว

ศาลยุติธรรมเป็นสถาบันซึ่งอยู่ในฐานะผู้ตรวจสอบ การใช้อำนาจดังกล่าวจึงเน้นให้ความสำคัญกับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาหรือจำเลย เพื่อมิให้ประชาชนถูกคุกคามจากการใช้อำนาจของเจ้าพนักงานของรัฐโดยมิชอบ หรือโดยไม่เหมาะสม อีกนัยหนึ่งถือได้ว่ากระบวนการทางศาล เป็นการตรวจสอบและถ่วงดุลการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อป้องกันการใช้อำนาจตามอำเภอใจโดยไร้หลักเกณฑ์ การตรวจสอบถ่วงดุลดังกล่าว ทำโดยเมื่อมีคดีมาศาล ศาลจะมีหลักการให้ความคุ้มครอง สิทธิผู้ต้องหาทั้งตามรัฐธรรมนูญและกฎหมายอาญา รัฐธรรมนูญให้ความสำคัญต่อหน้าที่ของศาล ในการเป็นฝ่ายตรวจทานการใช้อำนาจดำเนินคดี อาญา กับประชาชนของตำรวจผู้มีอำนาจจับกุม คမ်းขัง ดังนั้น ก่อนที่ศาลจะมี

คำพิพากษาว่าผู้หนึ่งเป็นผู้กระทำผิด เจ้าพนักงานจะปฏิบัติต่อผู้หนึ่ง เสร้ เหมือนเป็นผู้กระทำผิดแล้วไม่ได้ ถ้าหากฝ่ายนั้นจะมีความผิดฐานเป็นเจ้าพนักงานปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ ซึ่งมีโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีถึงสิบปี หรือปรับตั้งแต่สองพันบาทถึงสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

นอกจากหลักประกันตาม รัฐธรรมนูญแล้ว การทำหน้าที่ของศาลเองก็มีหลักประกันทางอาญาให้กับประชาชนในเรื่องหลักการรับฟังพยานหลักฐานของศาล กล่าวคือ ในการ รับฟังพยานหลักฐาน หากศาลเห็นว่าหลักฐาน นั้นยังไม่เพียงพอต่อการลงโทษผู้กระทำความผิด หรือพยานหลักฐานที่น่าสืบมาทั้งหมดยังมีความสงสัย ตามสมควรว่าจำเลยกระทำความผิดจริงหรือไม่ กฎหมายกำหนดให้ยกประโยชน์แห่งความสงสัยนั้นให้แก่จำเลย ตามหลักกฎหมายแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 227 ที่บัญญัติว่า “ให้ศาลใช้ดุลพินิจวินิจฉัยชี้ว่าพยานหลักฐานทั้งปวง อย่าพิพากษาลงโทษจนกว่าจะแน่ใจว่ามีการกระทำความผิดจริงและจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดนั้นเมื่อ มีความสงสัยตามสมควรว่าจำเลยได้กระทำความผิดหรือไม่ ให้ยกประโยชน์แห่งความสงสัยนั้นให้จำเลย” (สราวุธ เบญจกุล, 2554) แม้เจ้าพนักงานตำรวจ หรือเจ้าพนักงานของรัฐจะมีอำนาจกระทำการตามกฎหมายก็ตาม แต่ การใช้ อำนาจดังกล่าวสมควรหรือไม่ที่จะต้องได้ รับการตรวจสอบ เพื่อดุลและคานการใช้อำนาจของฝ่ายบริหารโดยฝ่ายตุลาการ และเพื่อป้องกันมิให้ผู้บริสุทธิ์ต้องรับกรรมในสิ่งที่ตนเองมิได้กระทำลงไป ซึ่งการตรวจสอบการใช้อำนาจจะมีประสิทธิภาพสูงสุดได้นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับหน่วยงานที่บังคับใช้กฎหมาย หากหน่วยงานที่บังคับใช้กฎหมาย ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์ รับผิดชอบ โปร่งใส และตรวจสอบได้ ไม่เลือกปฏิบัติ และกล้ายืนหยัดในสิ่งที่ถูกต้อง อีกทั้งประชาชนให้ความร่วมมือช่วย

กันสอดส่องดูแล ให้ข้อมูลแก่ทางราชการ เมื่อพบเห็นการใช้อำนาจโดยมิชอบ และร่วมกันปลูกฝังคุณธรรมให้แก่คนรุ่นใหม่เพื่อให้สังคมมีความสงบเรียบร้อย โดยไม่ผลักภาระการรับผิดชอบให้คนกลุ่มใด กลุ่มหนึ่งเท่านั้น

ในปัจจุบันนี้ ยังมีจำเลยในคดีอื่นๆ อีกไม่น้อย ที่ตกเป็นแพะเช่นเดียวกับจำเลยในคดี เซอร์ แอน ดันแคน เพียงแต่คนเหล่านั้นอาจไม่โชคดีที่จะสามารถเข้าถึงความยุติธรรมได้ และไม่ได้รับการชดใช้เยียวยาเช่นเดียวกับจำเลยในคดีเซอร์ แอน เท่านั้น จำเลย หรือผู้ต้องหา ซึ่งเป็นบุคคลผู้บริสุทธิ์ อันเนื่องมาจากการพิจารณาพิพากษาอันคดีถึงที่สุดว่าจำเลยไม่ได้กระทำความผิด ซึ่งความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้น ย่อมเป็นผลพวงอันเกิดจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ที่ถือว่ารัฐเป็นผู้เสียหาย ซึ่งรัฐย่อมที่จะต้องเป็นผู้รับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ การที่รัฐใช้มาตรการทางอาญา จับกุมคุมขังผู้ต้องสงสัยว่ากระทำความผิด ควบคุมตัวเป็นผู้ต้องหาระหว่างการสอบสวนและเป็นจำเลยในคดีอาญาระหว่างการพิจารณาคดี เป็นมาตรการของรัฐในการรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม เพื่อปกป้องคุ้มครองสิทธิของผู้อื่น ให้ปลอดภัยพ้นจากอาชญากรรม แต่เมื่อต่อมาพบว่าผู้ที่ถูกจับกุมคุมขัง และปรากฏตามคำพิพากษาในคดีนั้นว่าข้อเท็จจริงฟังเป็นที่ยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด สังคมและรัฐจึงต้องชดใช้เยียวยาจำเลยผู้บริสุทธิ์เหล่านั้น สำหรับความเสียหายต่างๆ ที่ผู้บริสุทธิ์และครอบครัวได้รับ จากการที่ต้องถูกดำเนินคดี ถูกจองจำต้องสูญเสียอิสรภาพ รวมทั้งเสียชื่อเสียงและเกียรติยศต่างๆ มากมาย

การเยียวยาความผิดพลาดอีกประการหนึ่งก็คือในส่วนที่เกี่ยวกับการจ่ายค่าทดแทนเพื่อชดเชยความเสียหายให้แก่ผู้บริสุทธิ์นั้นก็มีกฎหมายว่าด้วยค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่าย

แก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ.2544 เพื่อเยียวยาความผิดพลาดจากการที่ได้รับโทษอีกทางหนึ่ง การบังคับใช้กฎหมายนี้ก็ยังมีปัญหาในเรื่องของจำนวนเงินที่ไม่เหมาะสมกับสถานการณ์ในปัจจุบันหรือในความเสียหายอย่างอื่นที่ไม่อาจคิดคำนวณเป็นเงินได้ ก็ยังเป็นปัญหาที่ต้องแก้ไขให้เหมาะสมต่อไป ดังนั้นการแก้ไขด้วยการชดใช้เป็นตัวเงินเพื่อเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นก็เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่รัฐสมควรจะต้องมีหน้าที่รับผิดชอบ จึงได้มีกฎหมายเพื่อการเยียวยาความเสียหายขึ้นก็คือพระราชบัญญัติการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ พ.ศ. 2526 และพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 นั้นเอง

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีกฎหมายให้รัฐชดเชยความเสียหายโดยการจ่ายค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลย ซึ่งกล่าวตามความเป็นจริงแล้วก็ยังไม่เพียงพอต่อความเสียหายที่จำเลย และครอบครัวได้รับ (บรรเจิด สิงคะเนติ, 2541, หน้า30) แต่จำเลยและครอบครัวก็ยังได้รับผลกระทบอย่างอื่นที่ไม่สามารถใช้เงินเพียงอย่างเดียวมาแก้ไขเยียวยาได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของเกียรติยศ ชื่อเสียง ที่เสียไปแล้วก่อนหน้าแล้ว ยังไม่ได้รับการเยียวยาความเสียหายให้คืนสถานะดั้งเดิม หรือเทียบเท่าเดิม ดังนั้นรัฐจึงต้องหามาตรการเพื่อเป็นการทดแทนความเสียหายในสิทธิเสรีภาพอีกด้วย ซึ่งอาจจะกระทำโดยการแก้ไข เพิ่มเติมกฎหมายเยียวยาให้มีความครอบคลุมและเหมาะสมมากยิ่งขึ้น ดังบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 40 (5) ที่บัญญัติให้ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา จำเลย และพยานในคดีอาญามีสิทธิได้รับความคุ้มครอง และความช่วยเหลือที่จำเป็นและเหมาะสมจากรัฐ ส่วนค่าตอบแทน ค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายที่จำเป็น ซึ่งถือเป็นการรับรองสิทธิของจำเลย

ผู้บริสุทธ์เพื่อให้ได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามควรที่เหมาะสมจากรัฐ หากปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดในคดีนั้น ว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่มีความผิด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึง แนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของจำเลยผู้บริสุทธ์อันเป็น แนวคิดพื้นฐานตามหลักสิทธิมนุษยชน หลักความยุติธรรม และหลักความรับผิดชอบของฝ่ายปกครอง รวมทั้งกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ผิดพลาด
2. เพื่อศึกษาบรรดากฎหมายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในการคุ้มครองสิทธิของจำเลยผู้บริสุทธ์
3. เพื่อวิเคราะห์ถึงปัญหากระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ผิดพลาดและปัญหาการเยียวยาความเสียหายให้แก่จำเลยผู้บริสุทธ์ว่ามีความเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในปัจจุบันหรือไม่
4. เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อเสนอแนะในการป้องกันความผิดพลาดของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา และการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายที่คุ้มครองสิทธิของจำเลยผู้บริสุทธ์ ให้ได้รับการเยียวยาความเสียหายที่เหมาะสมต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้มุ่งหมายที่จะหามาตรการทางกฎหมายอันเหมาะสมกับสภาพการณ์ในปัจจุบันในการคุ้มครองสิทธิของจำเลยผู้บริสุทธ์ที่จะได้รับการคุ้มครองจากรัฐ โดยการวิจัยในครั้งนี้จะได้ศึกษาถึงบรรดา แนวคิด ทฤษฎีต่างๆ รวมทั้งประวัติความเป็นมาในอดีตที่ผ่านมา ในการคุ้มครองสิทธิ

ของจำเลยผู้บริสุทธ์ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเยียวยาความเสียหายที่จำเลยได้รับตลอดจนศึกษาหามาตรการทางกฎหมาย เพื่อมาสนับสนุนการแก้ไขกฎหมายให้มีความชอบธรรมต่อสังคมให้มากยิ่งขึ้น

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเอกสารโดยใช้ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ และทุติยภูมิ เอกสารที่นำมาใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ นิติปรัชญา หรือปรัชญาทางกฎหมาย ปฎิญาสากล่าวด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งองค์การสหประชาชาติ รัฐธรรมนูญไทย พ.ศ. 2550 ประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา รวมทั้งพระราชบัญญัติต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำพิพากษาฎีกา โดยการรวบรวมจากเอกสารอ้างอิงทางกฎหมาย วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ ตำรา บทความ วารสาร อินเทอร์เน็ต รายงานการวิจัยจากแหล่งต่างๆ ห้องสมุดของมหาวิทยาลัยต่างๆ เป็นต้น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงแนวคิด ทฤษฎี ประวัติความเป็นมาในการคุ้มครองสิทธิของจำเลยผู้บริสุทธ์ รวมทั้งการแก้ไขความผิด พลาดของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา
2. ทำให้ทราบถึงกฎหมายที่เกี่ยวข้องในการคุ้มครองสิทธิของจำเลยผู้บริสุทธ์
3. ทำให้ทราบถึงปัญหาทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิของจำเลยผู้บริสุทธ์
4. ทำให้สามารถวิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิของจำเลยผู้บริสุทธ์ เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปรับปรุงกฎหมายได้ต่อไป

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

1. บทสรุป

1.1 ปัญหาความผิดพลาดจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของรัฐนั้นอาจมีสาเหตุมาจากเหตุผลหลายประการที่สำคัญคือปัญหาของการขาดประสิทธิภาพ บกพร่อง ความล่าช้า และการละเมิดสิทธิของประชาชนโดยเกินสมควร ปัญหาเหล่านี้ต้องเป็นการแก้ไขในระดับโครงสร้างของกระบวนการยุติธรรมรวมทั้งต้องปรับปรุงวิธีการทำงานและทัศนคติของผู้ที่เกี่ยวข้องใหม่ด้วย ไม่ว่าจะเป็นการขาดเอกภาพขาดความร่วมมือและการประสานงานในทุกด้านรวมทั้งด้านข้อมูลข่าวสารและขาดเป้าหมายร่วมกันในการทำงาน ตลอดจนขาดระบบการตรวจสอบถ่วงดุลย์ที่เหมาะสมในการปฏิบัติหน้าที่ และขาดระบบการตรวจสอบความรับผิดชอบขององค์กรในกระบวนการตามหลักการประชาธิปไตยโดยอาจสรุปความผิดพลาดจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของรัฐไม่มีหรือขาดหลักประกันที่มีประสิทธิภาพในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ถูกดำเนินคดีได้

ด้วยเหตุนี้ หน่วยงานของฝ่ายบริหารจึงสมควรที่จะพิจารณาศึกษาถึงการจัดโครงสร้างกระทรวงยุติธรรมเสียใหม่โดยรวบรวมหน่วยงานเกี่ยวกับการบริหารงานยุติธรรมที่อยู่กันอยู่กันอย่างกระจัดกระจาย และทำงานโดยขาดเอกภาพให้มารวมอยู่ในกระทรวงยุติธรรมการจัดตั้งองค์กรเสริมเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติงานอันจะทำให้สามารถพัฒนาระบบงานยุติธรรมของประเทศไทยให้สามารถเป็นหลักประกันการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและผลประโยชน์ของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังเป็นการปรับปรุงระบบงานยุติธรรมของประเทศให้มีความเป็นสากลและมีมาตรฐานที่สอดคล้องกับนานาอารยประเทศด้วย

1.2 ปัญหากฎหมายเยี่ยวยาความเสียหายอันเกิดจากความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของรัฐ เช่น การรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ หรือการจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาการเยี่ยวยายังไม่ครอบคลุมถึงความเสียหายที่เกิดขึ้นต่อจำเลย ผู้บริสุทธิ์อย่างเพียงพอที่จะทำให้จำเลยผู้บริสุทธิ์สามารถกลับคืนสู่ฐานะเดิมให้มากที่สุด โดยในส่วนของกรรณการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่นั้นเป็นวิธีการแก้ไขผลของคำพิพากษาที่ถึงที่สุดแล้ว แม้สิ่งที่พิพากษาดังที่สุดไปแล้วจะได้รับยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องและมีความสำคัญต่อจิตใจของประชาชนในสังคม แต่หากมีความผิดพลาดเกิดขึ้น ย่อมส่งผลกระทบต่อกระบวนการยุติธรรมโดยเฉพาะความผิดพลาดของคำพิพากษาที่ให้ลงโทษแก่ผู้บริสุทธิ์ จึงสมควรอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับการแก้ไขอย่างไรก็ตาม การรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่เป็นการกระทบกระเทือนต่อหลักความศักดิ์สิทธิ์แห่งคำพิพากษา ซึ่งมีวัตถุประสงค์ที่จะให้คดีความต่าง ๆ มีข้อยุติจึงต้องมีการกำหนดหลักเกณฑ์เงื่อนไขและวิธีการค่อนข้างจำกัด

ในส่วนของกรรณการชดใช้ค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญานั้น มาตรการเยี่ยวยาชดใช้ให้แก่ผู้บริสุทธิ์ที่ควรได้รับการทดแทนความเสียหายที่เกิดจากการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีที่ทำให้ต้องถูกคุมขังในระหว่างพิจารณาคดี ซึ่งรัฐต้องเข้ามาดูแลชดใช้ผู้ที่ถูกดำเนินคดีอาญาซึ่งเป็นผู้บริสุทธิ์ต้องถูกคุมขัง อันเป็นการแก้ไขซึ่งมีเหตุมาจากการถูกจำกัดสิทธิเสรีภาพอันขัดต่อหลักเรื่องการสันนิษฐานว่าผู้ถูกกล่าวหา หรือผู้ถูกดำเนินอาญาเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีการพิสูจน์ในศาล แน่นนอนว่าผู้ถูกดำเนินคดีอาญาย่อมได้รับความทุกข์ทรมานพร้อมไปกับการสูญเสียอิสรภาพ รวมทั้งย่อมส่งผลในด้านสภาพทางจิตใจที่ได้รับผลกระทบในเชิงลบ

ทั้งยังส่งผลกระทบต่อชื่อเสียงต้องได้รับความอับอาย และต้องสูญเสียความเชื่อถือในสังคมและอาจได้รับความเสียหายทางด้านเศรษฐกิจการเงินในครอบครัว ดังนั้นการแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่ดีที่สุดก็คือการป้องกันไม่ให้เกิดความผิดพลาดขึ้น โดยมุ่งความสำคัญไปที่การถ่วงดุลของผู้ถูกดำเนินคดีอาญาให้เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมให้น้อยที่สุด และพยายามให้ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาได้รับการปล่อยชั่วคราวมากขึ้น

ปัญหาของการเข้มงวดในการปล่อยชั่วคราวที่ผ่านมา เนื่องจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่พิจารณาปล่อยชั่วคราวไม่มีข้อเท็จจริง หรือข้อมูลประกอบการพิจารณาเพียงพอที่จะมั่นใจได้ว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยจะไม่หลบหนี หรือไปก่อภัยอันตราย หรือความเสียหายต่อพยานหลักฐานในคดี จึงมีความจำเป็นต้องมีเครื่องไม้เครื่องมือครบถ้วนเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลดังกล่าว โดยอาจเป็นความร่วมมือกับพนักงานคุมประพฤติ หรือได้รับจัดสรรงบประมาณโดยเฉพาะเพื่อการจัดหาบุคลากรหรือจัดตั้งหน่วยงานโดยเฉพาะเพื่อรับผิดชอบในการสืบเสาะหาข้อมูลเกี่ยวกับตัวผู้ต้องหาหรือจำเลย หรือรายละเอียดที่จำเป็นต้องใช้เพื่อประกอบการพิจารณามีคำสั่งปล่อยชั่วคราว

มาตรการอื่นๆ ที่อาจนำมาช่วยเสริมเพื่อทดแทนความเสียหายเปรียบ อันเนื่องมาจากความอ่อนด้อยทางเศรษฐกิจของผู้ต้องหาหรือจำเลย ก็สมควรพิจารณานำมาใช้ เช่น การส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกองทุนขึ้นมาเพื่อให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยซึ่งยากจนและมีคุณสมบัติอื่นตามที่กำหนดสามารถร้องขอยืมเงินจากกองทุนมาใช้วางต่อศาลเพื่อเป็นหลักประกันในการปล่อยชั่วคราวได้ในกรณีเช่นนี้อาจพิจารณากำหนดให้เงินที่ต้องวางประกันน้อยกว่าวางเงินประกันที่ต้องวางตามเกณฑ์ปกติเท่าใดก็ได้ นอกจากนี้ ในขณะนี้ได้มีการศึกษาวางแนวทางให้บริษัทประกันภัยเข้ามาสู่ระบบการให้ประกันตัว

ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาเพื่อแก้ปัญหานายประกันอาชีพที่หลอกลวงเอาผิดเอาเปรียบผู้ต้องหาหรือจำเลยจากการให้ใช้หลักทรัพย์เป็นหลักประกันในการปล่อยชั่วคราว

ประการสุดท้าย การนำมาตรการอื่นมาใช้เพื่อทดแทนและช่วยลดการใช้เงินเป็นมาตรการหลักในการบังคับให้จำเลยต้องมาตามกำหนดนัด เช่น นำมาตรการที่ส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไปคุมขังในที่อาศัยของผู้นั้นหรือของผู้อื่นยินยอมรับหรือสถานที่ที่คุมขังได้ทำนองเดียวกับการกักขังผู้กระทำความผิดไว้ในสถานที่อื่น การนำมาตรการนี้มาใช้ อาจจำเป็นต้องแก้ไขกฎหมายให้สามารถทำได้เสียก่อน หรืออาจพิจารณาใช้มาตรการกำหนดเงื่อนไขให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยต้องมารายงานตัวต่อศาลเป็นระยะๆ รวมทั้งอาจให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยอยู่ในการดูแลสอดส่องพฤติกรรม และความเป็นอยู่เพื่อเป็นหลักประกันว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยมิได้หลบหนีไปไหน

ข้อเสนอแนะ

จากสภาพปัญหาต่างๆ ที่กล่าวมาแล้ว ผู้วิจัยจะได้เสนอแนะ แนวทางแก้ไขดังต่อไปนี้

1 สร้างระบบป้องกันความผิดพลาดจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

1) ควรจำกัดอำนาจของพนักงานสอบสวนในการควบคุมตัวผู้ต้องหาให้มีกำหนดระยะเวลาสั้นลง โดยให้พนักงานสอบสวนนำตัวผู้ต้องหาที่ถูกจับกุมไปยังองค์กรที่เป็นกลาง เช่น ศาลอย่างรวดเร็วเพื่อให้ศาลเป็นผู้พิจารณาถึงความถูกต้องชอบธรรมของการจับและความจำเป็นที่จะต้องควบคุมตัวผู้ต้องหานั้นไว้ ในกรณีอำนาจในการปล่อยชั่วคราวจะต้องให้ศาลเป็นผู้พิจารณา

2) อัยการในฐานะเป็นผู้มีหน้าที่พิจารณาสั่งคดีฟ้องหรือไม่ฟ้องต่อศาล และต้องรับผิดชอบไปว่าคดีในชั้นศาลในกรณีที่สั่งฟ้องคดีจึงมีความจำเป็น

อย่างยิ่งที่จะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมรู้เห็นในการสอบสวนคดีอาญาของ ตำรวจตั้งแต่ต้น เพื่อจะได้รู้เห็นถึงความถูกต้องของพยานหลักฐาน และการปฏิบัติต่อผู้ต้องหาในชั้นสอบสวน อันจะเป็นมาตรฐานสำคัญที่ทำให้การสอบสวนมีคุณภาพ ทั้งด้านประสิทธิภาพในการควบคุมอาชญากรรม เช่น ให้คำแนะนำปรึกษาในเรื่องเกี่ยวกับการวางรูปคดี การรวบรวมพยานหลักฐาน การตั้งข้อกล่าวหาที่ถูกต้อง รวมถึงข้อเท็จจริงอื่นอันจะเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินคดีในชั้นศาลและด้านการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหา ลดข้อครหาเกี่ยวกับการใช้อำนาจหน้าที่โดยมิชอบของพนักงานสอบสวนและป้องกันการแทรกแซงจากอิทธิพลภายนอกด้วย

3) ควรมีการบันทึกถึงการได้มาซึ่งพยานหลักฐานต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นพยานบุคคล พยานเอกสาร พยานวัตถุ ในทุกกรณีของการสอบสวนเพื่อให้สามารถตรวจสอบได้ถึงความชอบธรรมและความถูกต้องของการได้มาซึ่งพยานหลักฐานดังกล่าว

4) ศาลควรมีบทบาทในการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาในชั้นก่อนพิจารณาให้มากขึ้นโดยเข้ามามีส่วนร่วมในการออกกฎหมายอาญา (โดยเฉพาะหมายจับ หมายค้น และหมายขัง) ให้มีความสำคัญในการไต่สวนคำร้องขอฝากขังผู้ต้องหา และนำการไต่สวนมูลฟ้องมาใช้แม้ในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้องคดีก็ตาม ทั้งนี้ หากปรากฏว่ามีพฤติการณ์พิเศษหรือมีเหตุอันควรสงสัยเกี่ยวกับมูลคดีที่กล่าวหาและสำหรับการไต่สวนมูลฟ้องคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ฟ้องเอง ควรมีการแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา โดยให้ศาลมีอำนาจจับฟังพยานหลักฐานฝ่ายผู้ต้องหาในชั้นไต่สวนมูลฟ้องได้ด้วยเพื่อประโยชน์ในการกลั่นกรองคดีก่อนมีการประทับฟ้องมิให้มีการฟ้องร้องคดีเพื่อกลั่นแกล้ง หรือใช้คดีอาญาเพื่อประโยชน์ในทางอื่นซึ่งมิชอบ

5) ในกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่ได้รับการปล่อยชั่วคราวการควบคุมหรือขังผู้ถูกดำเนินคดีจะต้องแยก ต่างหากจากนักโทษเด็ดขาดไม่ให้ปะปนกัน เพื่อมิให้บุคคลเหล่านี้ได้รับการปฏิบัติเสมือนเป็นนักโทษ

6) ศาลชั้นต้นควรนั่งพิจารณาคดีให้ครบองค์คณะตามกฎหมายเพื่อให้ผู้พิพากษาศาลชั้นต้นในองค์คณะทุกคนได้เห็นอาภักดิ์ปฏิกิริยาของพยานในขณะเบิกความ และได้ใช้หลักเกณฑ์จิตวิทยาพยานหลักฐานในการพิจารณาคดีอย่างแท้จริงและให้ใช้เทคโนโลยี สารสนเทศในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีของศาล

7) ปรับปรุงโครงสร้างองค์กรในกระบวนการยุติธรรมให้เหมาะสม โดยสมควรกำหนดบทบาทหน้าที่และภารกิจของกระทรวงยุติธรรมเสียใหม่เพื่อให้เป็นศูนย์กลางของการบริหารงานยุติธรรมอย่างแท้จริง โดยคำนึงถึงสัมฤทธิ์ผลของกระบวนการยุติธรรมในภาพรวม ศึกษาค้นคว้าและวิจัย เพื่อพัฒนาระบบข้อมูลและเทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่ ตลอดจนพัฒนาบุคลากรของกระบวนการยุติธรรมเพื่อให้มีประสิทธิภาพสูงสุดในการทำงาน ตลอดจนการให้ความรู้และความช่วยเหลือแก่ประชาชนทางด้านกฎหมาย

2. มาตรการในการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่และการจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา

1) ควรเพิ่มเติมบทนิยามของคำว่า “พยานใหม่” พระราชบัญญัติการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ พ.ศ.2526 ไว้ในมาตรา 4 ดังนี้ “พยานใหม่” หมายความว่า พยานหลักฐานที่ไม่ได้มีอยู่ก่อนแล้วในขณะที่มีการพิจารณาคดี และเป็นพยานที่เพิ่งปรากฏขึ้นภายหลังจากที่คำพิพากษาแล้วในกรณีที่หากพยานหลักฐานนั้นมีอยู่แล้วในขณะที่มีการพิจารณาคดี จำเลยจะต้องไม่รู้ถึงการมีอยู่ของพยานหลักฐานดังกล่าว

2) ควรแก้ไขบทบัญญัติแห่งมาตรา 5 วรรคแรกแห่งพระราชบัญญัติการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ พ.ศ.2526 โดยคง (1)(2) และ (3) ไว้ดังเดิมในมาตรา 5 โดยยกเลิกข้อความเดิม และบัญญัติใหม่ ดังนี้ “มาตรา 5 คดีใดที่ได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดให้บุคคลกระทำความผิดทางอาญาไม่ว่าบุคคลนั้นจะได้รับโทษ หรือมีเหตุยกเว้นโทษหรือการลงโทษ หรือเหตุลดหย่อนโทษโดยประการใดอาจมีการร้องขอให้รื้อฟื้นคดีขึ้นพิจารณาพิพากษาใหม่ได้เมื่อปรากฏว่า.....”

3) ควรแก้ไขบทบัญญัติแห่งมาตรา 6(5) แห่งพระราชบัญญัติการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ พ.ศ.2526 และบัญญัติใหม่ ดังนี้ มาตรา 6 บุคคลดังต่อไปนี้ไม่มีสิทธิยื่นคำร้อง (5) พนักงานอัยการ ไม่ว่าพนักงานอัยการจะเป็นบุคคลเดียวกับผู้เป็นโจทก์ในคดีเดิมหรือไม่

4) ควรแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติแห่งมาตรา 14 วรรคแรก และโดยเพิ่ม (6) แห่งพระราชบัญญัติการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ พ.ศ. 2526 และบัญญัติใหม่ ดังนี้ “มาตรา 14 การกำหนดค่าทดแทนให้กำหนดได้ไม่เกินจำนวนตามคำขอที่ระบุไว้ในคำร้องมาตรา 8 และให้ศาลมีคำสั่งตาม (6) ได้ตามที่เห็นสมควร ตามหลักเกณฑ์ดังนี้ (6) ถ้าบุคคลนั้นมีได้กระทำความผิดตามคำพิพากษาถึงที่สุดในคดีที่ขอรื้อฟื้นให้ศาลมีคำสั่งดังต่อไปนี้

ก. สั่งให้ปิดประกาศคำพิพากษาใหม่ในเมืองที่ได้มีคำพิพากษาเดิมในเขตศาลที่มีคำพิพากษาใหม่ ในเขตศาลที่เกิดขึ้น ในเขตศาลที่เป็นภูมิลำเนาของผู้ขอให้มีการรื้อฟื้นคดี และเขตศาลที่เป็นภูมิลำเนาครั้งสุดท้ายของผู้ถูกพิพากษาโดยผิดลง

อันเนื่องมาจากความผิดพลาดทางกระบวนการยุติธรรม ในกรณีที่ผู้ยื่นถึงแก่กรรมแล้ว

ข. สั่งให้สำนักงานศาลยุติธรรมลงคำพิพากษาใหม่โฆษณาในราชกิจจานุเบกษา

ค. สั่งให้มีการพิมพ์โฆษณาคำพิพากษาในหนังสือพิมพ์รายวันห้าฉบับ ตามที่ผู้ขอเป็นผู้เลือก หากเป็นกรณีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ในคดีเดิมไม่ว่าผู้เสียหายจะเข้าเป็นโจทก์ร่วมหรือไม่ก็ตาม ให้กระทรวงการคลังเป็นผู้รับภาระค่าใช้จ่าย หากเป็นกรณีที่เอกชนเป็นโจทก์ในคดีเดิมให้เอกชนรายนั้นเป็นผู้รับภาระค่าใช้จ่ายและให้ถือว่าเป็นลูกหนี้ตามคำพิพากษาทันที ห้ามมิให้เอกชนผู้โจทก์ในคดีเดิมใช้สิทธิอุทธรณ์ฎีกา

5) ควรแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติแห่งมาตรา 20 เฉพาะ (1) (2) แห่งพระราชบัญญัติการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ พ.ศ. 2526 และบัญญัติใหม่ ดังนี้ “มาตรา 20 จำเลยที่มีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามพระราชบัญญัตินี้ ต้องเป็นจำเลยที่ถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการ หรือผู้เสียหาย (1) ถูกคุมขังในระหว่างการพิจารณาคดีหรือถูกคุมขังในระหว่างการดำเนินการสอบสวนของเจ้าหน้าที่

ผู้วิจัยเห็นว่าหากมีการแก้ไขพระราชบัญญัติการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ พ.ศ. 2526 และพระราชบัญญัติการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ พ.ศ. 2544 ตามที่ผู้วิจัยได้เสนอแล้ว ก็จะเป็นการเยียวยาแก้ไขความเสียหายให้แก่จำเลยที่บริสุทธิ์ได้รับสิทธิประโยชน์ที่เสียไปให้กลับคืนสู่สถานะเดิมมากยิ่งขึ้นกว่าเดิมอีกด้วย

บรรณานุกรม

- ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่องสิทธิของผู้ต้องหา จำเลย และผู้ต้องโทษ
ในคดีอาญา, กรุงเทพฯ: (เสนอต่อคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2540) หน้า 90
- ประธาน วัฒนวานิชย์ และคณะ, สิทธิมนุษยชนและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย,
กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2529), หน้า 307.
- ปรีดี เกษมทรัพย์, นิติปรัชญา, “โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอนคณะนิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2539”, พิมพ์ครั้งที่ 3. 2539, หน้า196-198.
- รายการศึกษาวิจัย เรื่อง วิเคราะห์คำพิพากษาคดีปกครองของศาลปกครองต่าง ประเทศ, วารสาร
วิชาการศาลปกครอง ฉบับพิเศษ, (1 ตุลาคม 2552), หน้า 296-297.
- วรเจตน์ ภาคีรัตน์, “รายงานการวิจัย เรื่อง ความรับผิดชอบของรัฐในระบบกฎหมายเยอรมัน”
เสนอ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, พฤษภาคม 2547, หน้า VII, 91-93.
- สราวุธ เบญจกุล, ศาลกับการคุ้มครองสิทธิ “ผู้บริสุทธิ์”, บทความ, 2554
- สมชาย หอมลออ, ปัญหาการพิจารณาค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา, บทความ,
มูลนิธิพัฒนาวัฒนธรรม, 27 กุมภาพันธ์ 2554.
- อุดม รัฐอมฤต, นพนธิ สุริยะ และ บรรเจิด สิงคะเนติ, การอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือใช้สิทธิ
และเสรีภาพของบุคคลตามมาตรา 28 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540.
(กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดนานาสังพิมพ์), หน้า 32-33.
- อุทริก แสนโกติก, ทฤษฎีว่าด้วยการลงโทษทางอาญา (กรุงเทพฯ: ม.ป.พ., 2515).